

Eva Mees: 'Wat staat mij nu nog te doen?'

Eva Mees-Christeller werd deze zomer 75 jaar. Haar leven is verbonden met de ontwikkeling van de zogenoemde 'kunstzinnige therapieën'. Ook was zij betrokken bij de oprichting van drie instituten: De Maretak, De Wervel en Arta.

Jelle van der Meulen

'Veel mensen zitten op het moment in een crisis', zegt zij ernstig als ik haar flat betreed. 'Ik ook', voegt zij er direct aan toe. En als zij mij enkele uren later met de auto wegbrengt: 'Mijn leven heeft veel goeds gebracht. Waarom zou het niet ook een bepaalde periode iets minder kunnen gaan?'

Eva Mees-Christeller is net 75 jaar geworden. Samen met haar tweeëntwintig jaar oudere echtgenoot Leen Mees, die in 1990 overleed, richtte zij drie instituten op: het verpleeghuis De Maretak, het kunstzinnig-therapeutische academie De Wervel en het afkickcentrum Arta. Daarnaast publiceerde zij boeken en gaf lezingen en seminars over de hele wereld. Internationaal is haar naam verbonden met het begrip 'kunstzinnige therapie', dat aanvankelijk eerst in antroposofische kringen betekenis kreeg, maar gaandeweg ook daarbuiten begrip ontmoette.

Voor een belangrijk deel bestaat haar leven uit het onderzoeken van de therapeutische mogelijkheden van de kunsten, vooral de schilderkunst, het tekenen en de muziek. Het verhaal dat zij Motief vertelt – zakelijk en feitelijk, met een vermoeide ondertoon – maakt duidelijk dat haar eigen verbinding in de eerste plaats bij de kunsten ligt en niet bij het medische. Eva Mees had net zo goed, of misschien had dat zelfs meer voor de hand gelegen, een professionele musicus kunnen worden. Zij had en heeft er niet alleen de artistieke vaardigheden voor, maar ook de levenshouding. Behalve dat zij iets heeft van een diva – worden die tegenwoordig nog geboren? - begrijpt zij door en door welke betekenis de kunsten hebben voor het leven.

Haar leven nam echter een wending toen zij kort na de Tweede Wereldoorlog Leen Mees ontmoette, die in de eerste plaats arts was, maar ook een begaafd musicus en vooral een spreker. Het huwelijk dat volgde, kreeg iets van een werkplaats, waarin de geneeskunde en de kunsten op elkaar betrokken raakten, als twee geliefden die het beste uit elkaar tevoorschijn halen. Uit die verbinding ontstond naar aanleiding van het werk in Duitsland van Margareta Hauschka de kunstzinnige therapie in Nederland en later de drie hierboven genoemde instellingen; en daarmee kreeg vervolgens het leven van op zijn minst honderden mensen een nieuwe inhoud en richting.

'Maar nu', zegt zij, 'weet ik eigenlijk niet meer wat mij nog te doen staat. Sinds de dood van mijn man lijkt het alsof de wereld niets meer vraagt, alsof het werk gedaan is. Tegelijk is het echter een feit dat ik nog leef, dat ik er eenvoudig nog ben. Natuurlijk zijn er wel dingen waar ik mij mee bezighoud, zoals het vraagstuk van de asielzoekers, maar op de een of andere manier lijkt een kern te ontbreken. Hoe moet ik dat begrijpen? Wat willen zij daarboven nog van mij?'

Over de asielzoekers komt Eva Mees in de loop van dit verhaal nog te spreken. Eerst zal zij in grote lijnen over haar leven vertellen. Zij heeft dat klaarblijkelijk goed voorbereid, want op haar schoot liggen een paar vellen papier, die zij van tijd tot tijd in haar hand neemt, bijvoorbeeld om de juiste volgorde van de gebeurtenissen in de gaten te houden. Uit haar verhaal blijkt dat zij – als een musicus – gevoel heeft voor weerkerende motieven. Haar vertellen is meer een spelen: zij benadrukt de ene toon en laat de andere

meer op de achtergrond als een echo meeklinken.

'Ik ben in 1925 in Berlijn geboren', begint zij eenvoudig. 'Het Duits is dan ook mijn moedertaal. Tot mijn vierde levensjaar was ik veilig en leefde ik in een elitaire omgeving. Dat hield op toen plotseling mijn vader stierf, die hoogleraar pathologie was. Hij was ineens dood. Overwerkt. Vanaf dat moment hield de welvaart en daarmee de zekerheid op. Mijn moeder studeerde psychoanalyse bij Carl Gustav Jung in Zürich en was veel weg.'

'Ik ben van joodse afkomst, alhoewel ik daar als kind eigenlijk niets van wist. Lang heb ik mij voor die afkomst geschaamd. Ik voelde mij Duitser. Op mijn zevende jaar moest ik weg uit Berlijn, niet vanwege Hitler, maar vanwege de gezondheid van mijn broer Gert. Hij moest kuren en om die reden werden wij ondergebracht in een pleeggezin in Zwitserland. Ik kwam terecht in Ascona, Tessin, waar ik vloeiend Italiaans leerde spreken.'

'In 1932 deed zich het volgende voor. Ik was toen dus acht jaar oud. Er werd ergens een kerstspel gehouden, dat een diepe indruk op mij maakte. Het spel werd in een kleine ruimte gespeeld, met een trap waar achtereenvolgens de engel, Maria en Jozef afdaalden. Toen ik jaren later hierover aan mijn man vertelde, werd hij bleek en zei: "Die Jozef, dat was ik..." Leen bleek dus op hetzelfde moment in Ascona te zijn geweest en ik heb hem toen in de gestalte van Jozef gezien. Hij was toen negenentwintig, ik zeven. Het zou nog tot 1949 duren, na vele omzwervingen, voor wij elkaar werkelijk ontmoetten.'

'In 1936 zijn wij geëmigreerd naar Rome, waar mijn moeder een praktijk als psychoanalytica en masseuse begon. Ik kwam op een nonnenschool en raakte geïntrigeerd door het rooms-katholieke leven. De kortste weg naar school liep door een grote kerk, die eigenlijk uit twee kerken bestond: een nieuwe boven een oude. Op weg naar school liep ik altijd door die kerk, eerst door het oude en daarna door het nieuwe gedeelte, om het gezang te horen, wat mij diep beroerde. In Rome zoog ik de schoonheid van de oudheid in mij op. En ik ontdekte er mijn talenten.'

'Hoe ik was als kind? De mensen vonden mij knap, in uiterlijke zin. Ik was een enthousiast kind, met een melancholische ondertoon. Ik wilde graag leren. Nee, ik had eigenlijk niet veel verbindingen met mensen. Ik liep rond met mijzelf en dat leek mij genoeg. In Rome had ik slechts één boezemvriendin, die later naar Lima is vertrokken en waar ik nooit meer iets van heb vernomen.'

'Doordat wij joods waren moesten wij vanwege Mussolini op een gegeven moment Italië verlaten. Na een vakantie verlieten wij hals over kop Rome om op de boot naar Nieuw-Zeeland te stappen. Mijn moeder had voor twee landen een visum aangevraagd, Amerika en Nieuw-Zeeland, en wij zouden naar het land gaan dat als eerste toestemming gaf. Dat was dus Nieuw-Zeeland... We konden enkele koffers pakken, maar moesten verder al onze bezittingen achterlaten. Na vijf weken op de boot, via het Suez-kanaal, kwamen wij daar aan. Wij kenden er niemand.'

'Ja, Nieuw-Zeeland... Ik ben er vroeg volwassen geworden. Ik verdiende er mijn eigen geld, door op kinderen te passen en te naaien. Daardoor was ik er vroeg aan gewend voor mijzelf te zorgen. Twee mensen zijn in Nieuw-Zeeland belangrijk geweest. De eerste was Karl Wolfkehl, een oudere man die dichter was. Mijn broer en ik lazen hem de literatuur voor waar hij van hield, zodat ik het werk van Goethe en van veel andere schrijvers en dichters echt goed leerde kennen.'

'Het brood dat wij bij hem te eten kregen had een bijzondere kwaliteit. Het bleek te zijn gebakken door de vrouw van de tweede persoon die belangrijk was, namelijk Max Reitzenstein, een fijnzinnige antroposoof... Mijn broer en ik waren vaak bij deze man en vrouw, waar wij veel kunstzinnige dingen samen deden. Ook hier weer de literatuur:

Goethe, Schiller, Morgenstern... Hier hoorde ik ook vaak de naam van Rudolf Steiner noemen.'

'Gert, mijn broer, werd timmerman, om brood op de plank te hebben. Maar hij wilde eigenlijk euritmie gaan doen, wat mijn moeder en ik maar gek vonden. Ikzelf wilde er niet aan, totdat hij mij een keer midden in de bush-bush drieledig liet lopen: de voeten tillen, de voeten dragen, de voeten plaatsen; tillen, dragen, plaatsen... Ik moest daarbij de armen in drie cirkels rond laten draaien, zodat ik de drie dimensies ervoer als drie kosmische inrichtingsprincipes. Ik vond dat geweldig, echt geweldig; het was alsof zich een geheel nieuwe wereld opende.'

'Daarop nam ik ook deel aan een groepje dat De filosofie van de vrijheid bestudeerde, maar daarvan begreep ik weinig. Wel vond ik de mensen interessant. Maar boven alles was het zo: doordat ik mijn broer liefhad, nam ik aan dat de antroposofie iets belangrijks was. Als Gert zich er zo mee bezighield, moest het wel iets groots zijn. Ja, mijn relatie met mijn broer is heel belangrijk. Hij is een tweede vader voor me geworden. Hij woont nog steeds in Nieuw-Zeeland en elke paar weken schrijven wij elkaar, al bijna vijftig jaar lang.'

'Mijn moeder hield zich bezig met oosterse religies en filosofie, zoals het werk van Vivekananda en de Bhagavad Gita, waardoor de antroposofische denkbeelden niet geheel vreemd waren. Ook leerde ik een violist kennen die mij in de koeienstal les gaf, waardoor ik grote sprongen vooruit maakte. Ik kreeg toen mijn eerste diploma's, leerde muziektheorie en uiteraard viool spelen. Ik kwam in een radiostrikkwartet en begon toen voor het eerst behoorlijk als musicus te verdienen.'

'In Nieuw-Zeeland begon ik periodiek te lijden aan slapeloosheid, wat mij mijn verdere leven heeft begeleid. Nog steeds zijn er perioden dat ik nauwelijks kan slapen. Ik had een diep verlangen naar het leven in Europa: ik wilde terug, om verder de muziek te leren kennen en ook de antroposofie. Ik ben toen naar Engeland gegaan en heb een jaar in Londen muziek gestudeerd. Vervolgens ging ik naar Parijs, waar de violist George Enesco zomercursussen gaf die ik volgde. In Parijs heb ik daarna twee jaar bij Arthur Honegger en Yvonne Astrac gestudeerd.'

'En toen, het was 1949, kwam Dornach. In de zomer kreeg ik een job in het orkest dat de opvoering van Goethes Faust begeleidde en ook speelde ik er voor de euritmie. Op een goede dag verschenen er in de repetitieruimte twee mannen, waarvan ik dacht dat zij Italianen waren, omdat zij Italiaans spraken. Eén ervan bleek mijn latere man te zijn, Leen Mees, die naar de ruimte was gekomen om er zijn Stradivarius te laten horen die hij had geërfd. Toen hij mij hoorde spelen, kwam hij op mij af en schoof de Stradivarius onder mijn kin. Hijzelf ging vervolgens achter de piano zitten om mij te begeleiden, uit zijn hoofd, zonder papier... We speelden het Concert in E-Dur van Johann Sebastian Bach. Ik weet nog dat het hele gebeuren mij vleugels gaf en op dat moment werd de basis voor een hechte band gelegd. Het was, zoals dat heet, liefde op het eerste gezicht. Leen was op dat moment nog getrouwd, alhoewel hij al gescheiden leefde. In 1950 ben ik naar Scheveningen verhuisd, waar wij toen twee jaar later ook zijn getrouwd. In 1955 werd onze dochter Saskia geboren.'

'Je kunt wel zeggen dat ik mijn carrière als violiste heb opgegeven om therapeutisch te werken. Dat begon al in De Maretak in Driebergen, het verpleeghuis dat in 1959 werd opgericht en dat 30 tot 35 bedden had. Leen was de geneesheer-directeur en ik was betrokken bij de therapeutische kant. Het was eigenlijk de gelukkigste tijd van mijn leven. Wij waren pioniers en leefden in een gemeenschap, wat ik heerlijk vond. Mensen, altijd mensen!'

'We liepen toen twee kunstschilders tegen het lijf, die een opleiding tot therapeut wilden. Door de grondige gesprekken met die twee is het in 1968 gekomen tot de oprichting van De Wervel. We zaten nog in het gebouw van De Maretak, waar wij overigens ook woonden. Later hebben we in Driebergen een speciaal huis voor De Wervel laten bouwen, waar Leen en ik, samen met onze dochter, ook gingen wonen. De Wervel groeide en groeide, wat ertoe leidde dat Leen niet langer geneesheer-directeur van De Maretak kon blijven. De Wervel en zijn werk als spreker in vele landen vroeg teveel aandacht. Steeds moesten we weer aanbouwen en aanbouwen, tot het in 1988 niet meer ging en we De Wervel moesten verhuizen naar het oude gebouw van de Vrije Pedagogische Academie in Zeist.'

'In 1978 studeerden drie jonge mensen aan De Wervel, die alle drie verward waren, vaak te laat kwamen... Het bleek dat zij gebruikers van soft drugs waren. Voor Leen was dat enkele jaren later aanleiding het boekje Drugs waarom eigenlijk? te schrijven, dat de basis legde voor de oprichting van Arta. Vooral Loek Dullaert heeft zich indertijd erg ingespannen om er subsidie voor te krijgen en een plek te vinden. Ik heb me op zeker moment uit Arta teruggetrokken, omdat het werken in twee instituten mij teveel was.'

'Bij De Wervel ging het op een gegeven moment om het opzetten van een opleiding tot muziektherapeut, naast die van de schildertherapie die al was ontstaan. Inmiddels is er nu een vierjarige opleiding muziektherapie, die elk jaar weer een nieuwe groep krijgt. De jongste groep bestaat uit twintig mensen. In 1988 werd het boekje Kunstzinnige therapie in de praktijk gepubliceerd, dat ook in het Duits, Engels, Japans en Italiaans verscheen. En in 1997 verscheen het boek Genezen met kunst. Ook na de dood van mijn man heb ik nog vele seminars en lezingen gegeven, onder andere in Amerika, Italië, Duitsland, Frankrijk, Finland, Hongarije, Portugal en Tsjechië. Verder is kortgeleden de nieuwe vertaling van de Weekspreuken van Rudolf Steiner verschenen, met aquarellen die ik heb gemaakt. De aquarellen zijn trouwens te bezichtigen in het Leendert Meeshuis. Verder ben ik ook nog actief in het zogenaamde Christeller-strijkkwartet.'

'Alles liep eigenlijk altijd op rolletjes. Ik twijfelde nooit aan wat ik deed, aan de antroposofie of aan wat het leven van mij vroeg. Maar dat veranderde langzaam: mijn man werd ziek en er gebeurden andere dingen in mijn leven die mij verontrusten. Het leven werd ineens minder gezegend door boven.'

'Hoe ik er nu voorsta? Ik geef geen lessen meer, deels omdat ik er niet meer voor wordt gevraagd, maar deels ook omdat het mij teveel is geworden. Na de dood van Leen begon ik te merken dat sommige dingen mij teveel werden, zoals het te intensief bezig zijn met het reilen en zeilen van De Wervel. In 1999 werd ik geridderd voor wat ik heb gedaan voor de ontwikkeling van de kunstzinnige therapie. Uiteraard was ik daar heel blij mee, omdat het een erkenning in hield van ons werk. Maar tegelijk werd ik er ook droevig van, want het riep de vraag op: wat staat mij nu nog te doen?'

'Ik voel mij wel eens een nomade, zonder een thuis. Ik ben in Berlijn geboren, heb in tal van plaatsen in de wereld geleefd en ervaar Nederland niet als mijn thuisland. Natuurlijk, mijn dochter, mijn kleinkinderen en vele goede vrienden leven hier, maar niettemin heb ik niet het gevoel dat hier mijn wortels liggen. Bovendien heb ik nooit in mijn leven vrije tijd gehad; ik werkte altijd. Nu staat levensgroot de vraag voor me: wat moet ik doen?'

'Een richting die ik voel heeft te maken met de vraag: wat heeft mijn leven betekend? Ik ben cursussen biografisch schrijven gaan doen bij Rinke Visser, om een verhouding te krijgen tot mijn biografie. Ergens heb ik het gevoel dat de stilte waar ik mij nu in bevind, daarmee te maken heeft, alsof er nog een soort van onderzoek nodig is. Maar tegelijk merk ik hoe moeilijk het is de kracht in jezelf te vinden om zoiets aan te gaan. Ik geloof

inderdaad dat ik sterk afhankelijk ben van andere mensen, van hun interesse, hun vragen... Met lege stoelen kan ik niet zo veel beginnen...'

'Je zou ook kunnen zeggen dat ik in een soort isolement ben terecht gekomen. Ik ben ervan overtuigd dat daar een bepaalde zin in schuil gaat, maar welke is dat? En hoe kun je die ontdekken? Maar nu ik zo over mijn leven vertel en al die dingen weer voor me zie die zijn gebeurd, merk ik dat er inderdaad een vraag in mij leeft die betrekking heeft op de diepere betekenis van de gebeurtenissen van mijn leven. Misschien is dat wel de bedoeling van het isolement: het wakker roepen van die vraag.'

'Wel iets nieuws van de laatste jaren is het vraagstuk van de asielzoekers, waar ik samen met Marijke Kuipers en anderen mee aan de slag ben gegaan. Wat wij willen is kunstzinnige activiteiten aanbieden aan centra voor asielzoekers, zodat het leven van die mensen, terwijl zij wachten en wachten, vreugde en zin krijgt. In één centrum zijn we ook daadwerkelijk aan de gang gegaan, iets wat vooral te danken is aan de nuchtere doorzettingskracht van Marijke. Maar moeilijk is het wel, omdat het beleid in Nederland erop is gericht het leven van asielzoekers zo zelfstandig mogelijk te maken, dat wil zeggen zonder veel hulp. Hier ligt een grote taak, die ik ook als zodanig herken. Niettemin beleef ik het niet als een kern in mijn huidige leven. Die ligt, zoals gezegd, toch meer op innerlijk gebied. Ik hoop dat ik die draad de komende tijd te pakken krijg.'

Eva Mees over kunstzinnige therapie

'Op den duur zal het geneeskrachtige aspect van de kunst een positieve uitwerking kunnen krijgen die tot in het sociale, economische en politieke leven doorwerkt. Net als bij elke vernieuwing zullen ook hier voorlopers een rol spelen. Een ieder kan zijn kunstzinnige vermogens als scholingsweg in zijn eigen leven cultiveren, als hij deze in zichzelf onderkent en vol vreugde bereid is ze voortdurend te blijven ontwikkelen. Wanneer we op een andere, nieuwe wijze in het leven willen gaan staan, moeten we eerst oefenen in het ontdekken van vaardigheden die niet in de gebruikelijke zin van het woord 'nuttig' zijn. De kunstzinnige oefenweg kan ons helpen krachten aan te boren die – onbelast door uiterlijke regels, wetmatigheden of voorwaarden – boven het alledaagse uitstijgen tot in een vrij gebied. Scheppend bezig zijn brengt steeds weer nieuwe dingen voort. In het kunstzinnig werken kan nooit iets worden herhaald; het is steeds weer uniek omdat het zich nooit laat vastleggen in recepten, dogma's of methoden. Er bestaan werkwijzen waardoor, en bepaalde wegen waarlangs we al doende waarheden en wetmatigheden kunnen leren kennen. (...) Het kunstzinnig werken is een aangelegenheid van ons hart, een liefdevolle activiteit. Door kunstzinnig te werken kunnen wij voortdurend oefenen in het verwerven en versterken van onze gezondheid.'

Uit: Genezen met kunst, Uitgeverij Vrij Geestesleven, Zeist 1997

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 32, juli/augustus 2000

© Antroposofische Vereniging in Nederland

www.antroposofie.nl